

7.3.14 ה' באדר ב' תשע"ד

**טעימה מתוך יום העיון לזכר אהובה בן אהרון ז"ל:
שיעור של בית המדרש 'יוצרות ניגון' בהנחיית ד"ר ענת ישראלי:
'קבעוני לדורות': איך נכנסים להיסטוריה?**

יום העיון שלנו לזכרה של אהובה בן אהרון ז"ל נקרא השנה 'אסתר או ושתי: בתוך הממסד או מחוץ לו?'. עסקנו בו בשאלות של ממסדיות וחץ-ממסדיות בהשראת דמויותיהן של ושתי ה'אנטי ממסדית', המשלמת מחיר יקר על סירובה להיכנע לדרישות השליט הפטריארכלי ו'יוצאת מהסיפור', ואסתר 'הממסדית', המשלמת אף היא מחיר יקר על נכונותה לשתף פעולה עם אותו שליט, אך מצליחה לנצל את מעמדה בתוך הממסד לטובת בני עמה.

ההשלכות האקטואליות הן רבות. בעצם זו סוגיה נצחית, אוניברסלית וגם אישית מאד: באיזה מרחב כל אחד ואחת מאתנו בוחר/ת לפעול ולהשפיע, בתוך הממסד או מחוץ לו? מה מאפשרת ומה המחיר לכל אחת מהחלופות? ו... כן, זו (עדיין) גם שאלה מגדרית, כי האפשרויות, השיקולים וההשלכות של ההכרעה הזאת, אם להיכנס לממסד או לא, יכולים להיות לעתים שונים מאד לגברים ולנשים, כפי שנוכחנו ביום העיון. נגענו בו בסוגיות המורכבות והחשובות האלה על קצה המזלג, דרך ניסיונות החיים המגוונים של הדוברים, וגם דרך המקורות היהודיים:

מגילת אסתר מספרת לנו בפרוטרוט ובצבעוניות איך נכנסה אסתר לממסד הנוכרי של ארמון אחשוורוש (וגם מה נאלצה לעבור לשם כך), וחז"ל מוסיפים על סיפור המגילה רובד מרתק נוסף: בתלמוד הבבלי מובאת אגדה מוזרה במבט ראשון, המספרת על ההתרחשויות 'מאחורי הקלעים' כביכול שהובילו לקביעת חג הפורים ולהכנסת מגילת אסתר למקרא.

וכך מסופר (תלמוד בבלי, מגילה ז' ע"א):

אמר רב שמואל בר יהודה:

שלחה להם אסתר לחכמים: 'קבעוני [= החג שלי] לדורות!'

שלחו לה: 'קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות.'

שלחה להם: 'כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס.'

... שלחה להם אסתר לחכמים: 'פְּתִיבֵנִי [=המגילה שלי] לדורות!'

שלחו לה: [הרי כתוב במקרא] "הָלֹא כְּתִיבִי לְךָ שְׁלֹשִׁים" (משלי כב, כ) - שְׁלֹשִׁים ולא רְבָעִים! [כלומר מותר לחזור על אותו עניין רק שלוש פעמים ולא יותר, וענייני המגילה, שקשורים למלחמה בעמלק, כבר נזכרים שלוש פעמים במקומות אחרים בכתבי הקודש ואין להוסיף אזכור רביעי].

עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה... [ומצאו דרך לאפשר את הכנסת המגילה למקרא]

לפי חז"ל, היוזמה לקביעת חג הפורים ולקידוש מגילת אסתר הייתה של אסתר עצמה. אסתר מתכתבת עם 'החכמים', המתנגדים תחילה לשתי יוזמותיה, אך בסופו של דבר נעתרים לה.

באגדה זו אסתר נאבקת כדי להיכנס למסד, אך הפעם אין זה המסד הנוכרי, אלא ה'מסד' היהודי: חכמים, לוח השנה, כתבי הקודש – כל המוסדות שעצבו והנהיגו את עם ישראל במשך אלפי שנות גלותו.

מה פשרה של האגדה הזאת? מה רצו חז"ל לספר לנו בעזרתה? מדוע אסתר מתוארת כנדחפת? מדוע היא מבקשת להיכנס? ומי עוד מבקש להיכנס? הרבה מסרים חבויים באגדה הקצרה ועל חלקם עמדנו בלימוד שלנו ביום העיון, שהובל על-ידי עמיתות בית המדרש 'יוצרות ניגון':

עפ"י חז"ל, אסתר לבדה (ולא מרדכי, וגם לא שניהם יחדיו) היא זו הלוקחת אחריות למיצוב החג בלוח השנה ולהכנסת המגילה לקאנון היהודי. מגילתה מהווה מקרה ראשון ובודד בתנ"ך שאישה כותבת, ומסתבר שמלבד יופייה ויכולתה להשפיע על אחשוורוש, יש לה גם יכולת אינטלקטואלית. ואכן חז"ל סבורים שאסתר היא אחת משבע הנביאות שעמדו לעם ישראל (בבלי, מגילה יד).

החכמים מתוארים באגדה כמי שאמונים על קביעת הקאנון – מה ייכנס ומה יישאר בחוץ, מה ייזכר לדורות ומה יישכח, מה יקודש ומה ייוותר בתחום החולין. אסתר, שהבינה את תפקידם ההיסטורי ואת חשיבותו ועצמתו של הזיכרון היהודי הקולקטיבי, ידעה שעליה לפעול לכך שסיפורה ייכנס לקאנון.

אפשר שהקנאה ממנה חוששים החכמים איננה רק קנאתן של האומות, אולי היא גם קנאתם של החכמים, קנאת סופרים, קנאה של גברים שלא רוצים שאסתר עם חגה ומגילתה תידחק פנימה, לתוך הכתובים, לתוך הלימוד והטקס, ולתוך הזיכרון.

אפשר שהמתכתבת עם החכמים איננה אסתר האישה הקונקרטית, אלא היא דווקא המגילה המבקשת להיזכר לדורות, ועמה רוחן של הנשים היהודיות באשר הן, המבקשות להיכנס אף הן ללוח השנה, לכתבי הקודש, להיסטוריה ולתרבות. חכמה עתיקה בדמות ישות נשית מבקשת להכניסה לקאנון.

מלכת אסתר שלנו איננה מלכתו של אחשוורוש, אלא מלכתנו, מלכת הנשים היהודיות, הדוברת בשמן והמפלסת להן דרך פנימה, לתוך ההיסטוריה, התרבות, הדת והממסד.